

УДК 336.564.2:330.341.1:338.432

Прокопішина О.В.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця***Коптєва О.В.***аспірант кафедри бухгалтерського обліку
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

ШЛЯХИ АПРОКСИМАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО РЕАЛІЙ УКРАЇНИ

Статтю присвячено розгляду питань державного регулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні. Досліджено методи державної підтримки інноваційного розвитку. Розвиток податкового стимулювання інноваційної діяльності розглядається як один із вирішальних чинників побудови нової моделі економічного зростання. Зроблено висновки щодо можливостей застосування зарубіжної практики використання податкових інструментів активізації інноваційної діяльності в сучасних умовах української економіки.

Ключові слова: податкове стимулювання, інноваційна діяльність, податкові пільги, інвестиційний податковий кредит, амортизація, НДДКР.

Прокопішина Е.В., Коптєва О.В. ПУТИ АПРОКСИМАЦИИ ЕВРОПЕЙСКОГО ОПЫТА СТИМУЛИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ К РЕАЛИЯМ УКРАИНЫ

Статья посвящена рассмотрению вопросов государственного регулирования инновационной деятельности сельскохозяйственных предприятий в Украине. Исследованы методы государственной поддержки инновационного развития. Развитие налогового стимулирования инновационной деятельности рассматривается как один из решающих факторов построения новой модели экономического роста. Сделаны выводы о возможностях применения зарубежной практики использования налоговых инструментов активизации инновационной деятельности в современных условиях украинской экономики.

Ключевые слова: налоговое стимулирование, инновационная деятельность, налоговые льготы, инвестиционный налоговый кредит, амортизация, НИОКР.

Prokopishyna O.V., Koptieva O.V. WAYS OF APROCESSATION OF THE EUROPEAN EXPERIENCE OF IMPROVING INNOVATIVE ACTIVITY TO UKRAINIAN REALITIES

The article is devoted to the consideration of issues of state regulation of innovation activity of agricultural enterprises in Ukraine. The methods of state support of innovative development are investigated. The development of tax incentives for innovation is seen as one of the decisive factors for building a new model of economic growth. The conclusions are drawn on the possibilities of applying foreign practice of using tax instruments to enhance the innovation activity in the modern conditions of the Ukrainian economy.

Keywords: tax incentive, innovative activity, tax privileges, investment tax credit, depreciation, R&D.

Постановка проблеми. У період інтенсивних науково-технічних змін головною рушійною силою розвитку аграрного сектору економіки України має стати перехід на інноваційний шлях розвитку. Разом із тим існує низка проблем, які стримують процес інноваційного розвитку та успішного виходу українських сільгоспвиробників на світовий ринок, а саме недосконалість законодавча та нормативно-правова база регулювання інноваційної діяльності, невирішеність земельного законодавства, відсутність чіткої інноваційної політики в аграрній сфері, недостатній обсяг бюджетних дотацій на інноваційні проекти, відсутність чітких напрямів податкового стимулювання інноваційної діяльності для суб'єктів господарювання та ін. Для вирішення цих проблемних питань велике значення мають глибоке наукове вивчення методів та інструментів державного регулювання інноваційної діяльності, що застосовуються країнами Європейського Союзу, встановлення можливостей їх використання в Україні та обґрунтування необхідних модифікацій для врахування національної специфіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження інноваційного розвитку економіки України на основі аналізу передового зарубіжного досвіду зробили такі вітчизняні вчені, як: Ю.Б. Іванов, М.О. Кизим, С.В. Лабунська, О.С. Найденко, А.Є. Никифоров, О.С. Попович, Н.М. Сіренко,

та ін. У працях цих науковців широко висвітлюється світовий досвід податкового стимулювання, аналізується вітчизняне законодавство і пропонуються рекомендації щодо запровадження різноманітних пільг для інноваційних підприємств. Проте слід зазначити, що недостатньо розроблено проблематику податкового стимулювання інноваторів сільськогосподарських підприємств, а запровадження конкретного механізму податкового стимулювання потребує подальшого опрацювання.

Мета статті полягає у визначенні прогресивних методів податкового стимулювання інноваційної діяльності на основі досвіду провідних країн світу та аналізу податкового законодавства в частині стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роль інноваційних процесів для економічного зростання країни вже давно є безспірним фактом. Однак їх активізація потребує активного державного регулювання. Головна проблема постає не у формуванні загальних теоретичних напрямів державної інноваційної політики, а в пошуку шляхів стимулювання інноваційних процесів із боку держави, які фактично здатні сприяти розвитку національної економіки.

В Україні дослідження податкового стимулювання інноваційного розвитку економіки базується,

з одного боку, на оцінці методів податкового регулювання діяльності суб'єктів господарювання через опітку впливу податкових стимулів на ефективність розвитку економіки України; з іншого – на аналізі зарубіжного досвіду щодо інноваційного розвитку економіки за допомогою відповідних податкових інструментів [1-5].

Світовий досвід показує, що без активної регулятивної ролі держави, яка закріплюється у відповідних законах, не може бути ефективною, соціально орієнтованою ринковою економікою [10]. Немає жодної країни з високорозвинутою економікою, де держава відсторонилася б від регулювання і стимулювання ключових соціально-економічних процесів, у тому числі інноваційних.

Щодо методів державного регулювання інноваційних процесів, то здебільшого автори сходяться на

виділенні двох найбільш розповсюджених методів: прямих й опосередкованих (непрямих) [1; 4; 5].

Кожна з країн самостійно вибирає співвідношення між масштабами застосування прямих та непрямих форм підтримки інноваційної діяльності, зазвичай віддаючи перевагу одній з них.

Серед країн – лідерів у сфері інноваційного розвитку неможливо виділити загальний варіант успішного сценарію формування даної сфери. Так, у деяких країнах віддають перевагу прямій підтримці інноваційних підприємств, в інших – підтримці в рамках системи преференцій або взагалі поєднують комплекс підтримки інновацій, збалансований між прямими і непрямими заходами. Однак податкове стимулювання тією чи іншою мірою використовується в усіх країнах із розвинутою інноваційною сферою. Пряме державне фінансування інноваційних підприємств превалює у США,

Франції, Іспанії, Великобританії, Данії; податкове стимулювання інноваційної діяльності – у Бельгії, Японії, Нідерландах, Канаді, Кореї, Португалії [8].

За офіційними статистичними даними [9], у 2016 р. на інноваційну діяльність у країнах ЄС було спрямовано 1,38% витрат державного бюджету, що в абсолютному виразі становило 29 362,35 млн. євро. Найбільшу частку державного бюджету витратили на дослідження і розробки Німеччина (1,41%), Естонія (1,99%), Нідерланди (1,73%), Швеція (1,72%), Австрія (1,65%), Чехія (1,57%), Фінляндія (1,56%), Іспанія (1,42%) та Сполучене Королівство (1,26%).

У 2016 р. країнами ЄС з державного бюджету витрачено понад 33 884 млн. євро на дослідження та розробки, що становило 0,2273% ВВП. Найбільша частка була зафіксована в Німеччині (0,4039%), найменша – у Польщі (0,0243%), тоді як в Україні цей показник становив 0,0075%, тобто в три рази менше за мінімальний рівень по ЄС (рис. 1).

Аналіз структури джерел фінансування інноваційної діяльності виявив суттєві розбіжності між країнами – членами ЄС (рис. 2).

Так, у Німеччині 67-70% загальних витрат на дослідження та розробки фінансувалися за рахунок власних коштів підприємницьких структур і близько 14% – із державного бюджету, тоді як Польща, досягнувши в 2016 р. загальноєвропейського рівня щодо частки коштів бізнесу (65%), скоротила частку державних витрат до 2,5% [9]. У 2012 р. частка власних коштів підприємств у витратах на дослідження та розробки в Україні наближалася до середнього по ЄС (63%), подальше скорочення державної

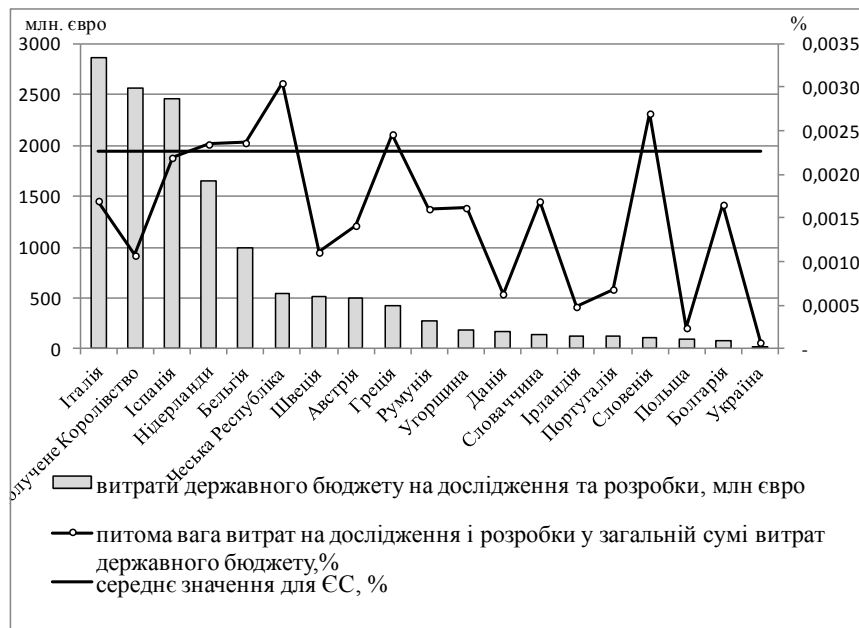

Рис. 1. Витрати державного бюджету на дослідження та розробки в країнах ЄС та в Україні в 2016 р. [9]

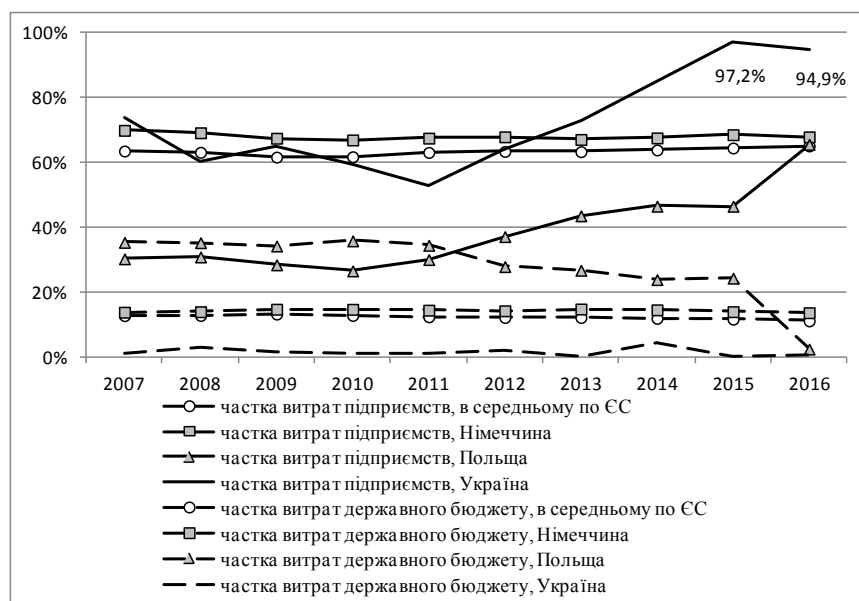

Рис. 2. Динаміка структурних змін фінансування витрат на дослідження та розробки за джерелами фінансування [9]

фінансової підтримки інноваційної діяльності, що в 2016 р. досягло 0,77%, призвело до суттєвих диспропорцій у джерелах фінансування.

Проведений компаративний аналіз засвідчує, що структура витрат на дослідження та розробки в Україні є незбалансованою, не відповідає європейській практиці, і в стратегічній перспективі може стати стримуючим чинником для розвитку інноваційної діяльності. В умовах жорстокої економії кошти державного бюджету особливою значення набувають заходи непрямої підтримки інноваційної діяльності. Систематичне впровадження науково обґрунтованих державних заходів непрямого стимулювання інноваційної діяльності дасть змогу мінімізувати негативний вплив структурних диспропорцій у джерелах фінансування інноваційної діяльності в Україні.

Як зазначає М. Кизим [1], пряма державна фінансова підтримка носить, як правило, адресний характер та орієнтована переважно на досягнення певних цілей держави та пріоритетів промислової політики. Вона дає змогу більшою мірою здійснювати контроль над бюджетними фінансовими потоками. Водночас для неї характерні більш високі супутні ризики та адміністративні витрати. Проблемним залишається питання відбору підприємств, яким будуть надаватися державні фінансові ресурси, що свідчить про наявність певної суб'єктивності у цьому питанні.

Заходи непрямого стимулювання мають більш широкий діапазон дії та краще узгоджуються з умовами ринкових відносин: є більш прозорими та зрозумілими для бізнесу; суттєво звужують можливості прийняття корумпованих рішень чиновниками; потребують менших адміністративних витрат. Водночас зазначена форма державної підтримки не знижує ступінь участі та впливу держави на інноваційні процеси, оскільки й самі інструменти податкового регулювання, порядок та умови їх застосування регулюються державними органами. Одночасно із цим держава може впливати на інноваційну діяльність, визначаючи пріоритетні напрями розвитку [1].

Зважаючи на зростаючу роль податкового стимулювання, збагачення методичного інструментарію,

донині у цьому питанні немає однозначності щодо визначення поняття «податкове стимулювання».

Успішним висловлюванням щодо характеристики податкового стимулювання є висновок Дж. Кейнса, що «головними інструментами регулювання економіки є рівень податкової ставки, а також податкова політика, що стимулює економічний ріст». Під податковим стимулюванням розуміють сукупність форм та методів впливу на економічні процеси господарюючих суб'єктів, економічно обґрунтовану систему податкових пільг або преференцій, що дає змогу компенсувати фінансові втрати.

Можна погодитися з науковою позицією [3] відносно того, що податкове стимулювання – це цілеспрямовані дії органів державної влади та місцевого самоврядування щодо встановлення в податковому законодавстві та реального надання податкових пільг та інших заходів податкового характеру, що поліпшать майновий або економічний стан окремих категорій платників податків і зборів для створення економічної зацікавленості здійснення ними суспільно корисної чи іншої заохочувальної діяльності.

За формою впливу на інноваційну діяльність податкове стимулювання належить до непрямих методів державного управління, а його сутність полягає у відмові держави від частини податкових надходжень в обмін на зростання обсягу інноваційної продукції з урахуванням визначених державою пріоритетів. Своєю чергою, зростання обсягів такої продукції призводить до збільшення суми податкових надходжень. Коли останнє перевищує суми надання податкових пільг, податкове стимулювання стає економічно вигідним як для суб'єктів інноваційної діяльності, так і для держави.

Узагальнення світового досвіду щодо наявних механізмів податкового стимулювання за різними країнами подано в табл. 1.

Вивчення зарубіжного досвіду [8; 10] щодо податкового стимулювання інноваційної діяльності свідчить про широкий спектр використання даного інструментарію, до них варто віднести: податкові знижки; податкові канікули; списання витрат на

Таблиця 1

Механізми податкового стимулювання інноваційної діяльності

Механізми податкового стимулювання	Характеристика	Країни, які використовують відповідні механізми
Податкові знижки	Скорочення доходу до оподаткування, що часто надаються на спеціальний перелік витрат. Податкові знижки можуть надаватися як відсоткова ставка, яка знижує розмір ставки податку.	Австрія, Чехія, Данія, Угорщина, Туреччина, Сполучене Королівство
Податкові канікули	Звільнення на визначений час та за дотримання певних умов від сплати податку на прибуток.	Сполучене Королівство
Списання витрат на дослідження та розробки	Можливість списання на зменшення прибутку витрат, які пов'язані з інноваційною діяльністю, у періоді їх виникнення.	Австралія, Бразилія, Канада, Китай, Франція, Індія, Норвегія, США
Податковий кредит на дослідження	Можливість нарахувати на суму витрат на дослідження податковий кредит, який зменшує фактичну суму податку до сплати.	США, Франція, Норвегія, Великобританія, Канада, Бразилія, Китай, Індія, Японія
Інвестиційний податковий кредит	Можливість для інвесторів або підприємств зменшити оподатковуваний прибуток на певний відсоток від капітальних витрат.	США
Спеціальні режими амортизації основних фондів	Можливість застосування прискорених методів амортизації.	Австрія, Бельгія, Данія, Італія, Іспанія, Ірландія, Португалія, США, Швеція, Китай
Податковий кредит на заробітну плату	Можливість зменшення суми податкових зобов'язань, пов'язаних із фондом заробітної плати.	Бельгія, Угорщина, Нідерланди, Іспанія, Туреччина
Застосування диференційованих ставок або їх зменшення	Рациональне впровадження ставок податку з одиниці об'єкта оподаткування на диференційованій основі. Тобто ставка податку встановлюється за видами платників і характеристиками об'єкта оподаткування.	Болгарія, Польща, Чехія, Франція

Джерело: узагальнено авторами на основі [8; 10]

дослідження та розробки; податковий кредит на дослідження; інвестиційний податковий кредит; спеціальні режими амортизації основних фондів; податковий кредит на заробітну плату; застосування диференційованих ставок або їх зменшення та ін.

Найширший спектр форм податкового стимулювання інноваційної діяльності використовують США, Китай, Канада та Норвегія. Для кожної країни характерна специфічна система податкового стимулювання, яка визначається виходячи з економічних умов, особливостей моделі національної інноваційної системи, стратегії інноваційного розвитку, традицій і політичних цілей. Практично в усіх розвинутих країнах інноваційні підприємства можуть зменшити свою податкову базу на суму інноваційних витрат, що відповідають визначеним державою вимогам.

Непрямі методи регулювання інноваційної діяльності підприємств спрямовані, з одного боку, на стимулювання інноваційних процесів, а з іншого – на створення сприятливих економічних умов і соціально-політичного клімату для науково-технічного розвитку.

Наприклад, у Німеччині [6] для активізації інноваційної діяльності урядом широко надаються податкові пільги суб'єктам господарювання: втрати, понесені на початковому етапі бізнесу, можуть бути перенесені на невизначений термін для цілей оподаткування; у роки прибуткової діяльності перенесені збитки можуть бути компенсовані в розмірі до 1 млн. євро, 40% прибутку, що залишився, підлягає оподаткуванню. Для стимулювання розвитку досліджень та розробок державою надаються цільові безоплатні субсидії підприємствам, що освоюють нову технологію, для підвищення кваліфікації науково-дослідного персоналу підприємства можуть отримувати дотації терміном до трьох років. Саме ці заходи державної підтримки, на думку експертів, дали змогу збільшити витрати на дослідження та розробки німецьких компаній до 62,8 млрд. євро в 2016 р.

В Україні стимулюючі інноваційний розвиток заходи не мають системно-комплексного характеру та стосуються переважно технологічних парків.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», для реалізації проектів технологічних парків їм, їх учасникам та спільним підприємствам державою надаються цільові субсидії у вигляді сум ввізного мита під час увезення в Україну для реалізації проектів технологічних парків нових устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в країні. Такі суми ввізного мита технологічні парки, їх учасники та спільні підприємства не перераховують до бюджету, а зараховують на спеціальні рахунки технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств.

Для зниження податкового навантаження та активізації інноваційної діяльності підприємств необхідно створити чітку, ефективну, законодавчо врегульовану інноваційну систему, зокрема і з урахуванням зарубіжного досвіду, на основі оптимального поєднання прямих і непрямих методів стимулювання інноваційної діяльності, а в сучасних умовах – з акцентуванням саме на непрямим методах. Аналізуючи зарубіжний досвід та нормативно-правову базу щодо податкового стимулювання інноваційної діяльності в Україні, доцільно використовувати спеціальні податкові інструменти, а саме:

1) введення спеціального податкового режиму для інноваційно активних підприємств, що дасть змогу знизити загальне податкове навантаження, а також здійснити комплексне вирішення питань щодо податкового обліку, звітності та податкового адміністрування суб'єктів інноваційної діяльності;

2) застосування диференціації податкових пільг залежно від активності сільськогосподарських підприємств в інноваційному процесі за умови збільшення витрат на інноваційні проекти;

3) диференціація ставок оподаткування для суб'єктів інноваційної діяльності за основними податками (податок на прибуток, ПДВ тощо).

Висновки. Незважаючи на широке використання високорозвиненими країнами податкових стимулів, не існує чіткого механізму стимулювання інноваційних процесів, який включав би в себе ті або інші їх комбінації, що гарантували б позитивний ефект. Механізм податкового стимулювання інноваційної діяльності повинен формуватися поступово, з урахуванням не тільки накопиченого світового досвіду, а й специфічних чинників, умов і обмежень, індивідуальних для кожної країни. Для впровадження інноваційної моделі розвитку аграрного сектору в Україні уряд повинен визначити, який із зазначених інструментів механізму податкового стимулювання є найбільш прийнятним для національної економіки, та вибрати власний шлях щодо стимулювання та регулювання інноваційної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кизим М.О. Класифікація інструментів податкового стимулювання інновацій / М.О. Кизим, Л.В. Касьянова // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 23-29. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2012-4_0-pages-23_29.pdf.
2. Лабунська С.В. Управління витратами інноваційної діяльності підприємства: методологія та практика: [монографія] / С.В. Лабунська. – Х.: ІНЖЕК, 2014. – 352 с.
3. Мазур Ю.О. Перспективи податкового стимулювання НДДКР в Україні: досвід інноваційно розвинутих країн / Ю.О. Мазур // Економіка промисловості. – 2016. – № 2. – С. 33-48. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2016_2_5.
4. Сіренко Н.М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України: [монографія] / Н.М. Сіренко. – Миколаїв, 2010. – 416 с.
5. Labunska S. Prokopishyna O. Innovation as driver for conflict and harmony in social and economic interests // Economics of Development. – 2016. – № 4(80). – P. 53-63.
6. Member State policies to facilitate access to finance for SMEs. Germany / Ernst & Young. – 2017. – 52 p.
7. Prokopishyna O.V. The accountability of innovation management // Managing economic growth: marketing, management, and innovations / Illiashenko, S.M., Strielkowski, W. (eds.). 1st edition, Prague Institute for Qualification Enhancement: Prague, ISBN 978-80-906210-0-8, 2016. – P. 162-171.
8. Smarter, greener, more inclusive? Indicators to Support the Europe 2020 Strategy. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. – 196 p.
9. Science, technology, digital society: Database of European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=rd_gerdtot&lang=en.
10. The European Innovation Scoreboard report 2016 / H. Hollanders, N. Es-Sadki, M. Kanerva // Maastricht University: Maastricht Economic and Social Research Institute on Innovation and Technology [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards/index_en.htm.